

Ego a stroj: Jak kapitalismus nahradil posvátné já

Lidstvo kdysi chápalo samo sebe jako součást něčeho obrovského a tajemného – kosmu, Země, božského, věčného rytmu života. Každá kultura měla svůj způsob, jak vyjádřit totéž: že smysl nespočívá ve vlastnictví, ale v účasti; ne v hromadění, ale ve spojení.

Během posledních několika staletí, zejména s nástupem kapitalismu a průmyslové modernity, se však tento kompas obrátil. Tam, kde kdysi posvátné orientovalo lidský život, usedlo na trůn **já**. Dávný hledání transcendence – překročení ega – nahradilo nekonečné usilování o uspokojení ega.

V prázdnotě, kterou zanechala smrt mýtů, se **konzumerismus stal novým náboženstvím** a tržiště jeho chrámem. Lidstvo vyměnilo vnitřní osvobození za hmotnou hojnost a přitom zjistilo, že je podivně prázdné.

Domorodé a starověké víry: Život v kruhu

Dlouho před vznikem moderních ekonomik žily domorodé a starověké společnosti podle kosmologií, které rozpouštěly hranici mezi já a světem. V těchto kulturách nebyl život vlastnictvím, ale vztahem, tkaním vzájemných vazeb s krajinou, zvířaty a neviditelným.

Sít života

Mezi mnoha domorodými národy Ameriky byl svět chápán jako **propojená síť** – „Velký kruh“ nebo „Posvátný kruh“ – kde lidé byli příbuzní se zvířaty, rostlinami, řekami a hvězdami. Lakotský výraz *Mitákuye Oyás’iŋ* – „Všichni moji příbuzní“ – vyjadřuje metafyziku **propojeného bytí** staletí před tím, než ji ozvukovala ekologická věda.

Já v tomto pohledu není izolované vědomí, ale uzel v živé síti. Identita člověka je relační – formována komunitou, předky a samotnou krajinou. Jednat bez úcty k celku znamená zranit sám sebe. Duchovní zralost tedy znamenala rozpouštění iluze oddělenosti, život s pokorou mezi více-než-lidským světem.

Rituály, obětiny a sezónní obřady nebyly pouhou pověrou, ale **činy rovnováhy** – uznáním, že život proudí v kruzích, že dávání podporuje přijímání. Lovce děkoval duchu jelena; zemědělec se modlil k dešti; vypravěč vzýval předky. Veškerý život se účastnil posvátné výměny.

Starověké civilizace a posvátný kosmos

Ve starověkém Egyptě, Indii, Řecku a Mezoamerice se objevují podobná témata. Vesmír nebyl inertní hmotou, ale **oživený** – prodchnutý božskou inteligencí. Egyptský koncept

Ma'at (pravda, rovnováha, kosmický řád) a řecké *kosmos* oba ukazují na harmonický celek, ve kterém má každá bytost své místo.

Úlohou lidstva nebylo ovládnout přírodu, ale **odrážet její harmonii**. Chrámy byly budovány jako symbolické repliky kosmu a kněžství sloužilo jako prostředníci mezi světy. Když lidstvo zapomnělo na svou kosmickou roli – když ego a chamtivost narušily *Ma'at* – následoval chaos: hladomor, válka, morální úpadek.

Taoismus: Proud bytí

Ve starověké Číně nesl **taoismus** tyto intuice k filozofickému zdokonalení. *Tao Te Čching* učí, že cesta (*Tao*) je zdrojem a rytmem veškeré existence. Moudrý rozpouští ego skrze *wu wei* – bezúsilné jednání – a umožňuje životu, aby se žil skrze něj.

„Nejvyšší dobro je jako voda,“ napsal Laozi, „která prospívá všem věcem a nesoupeří.“ Žít proti Tao – usilovat, nutit, dominovat – znamená trpět. Návrat k Tao znamená stát se průsvitným, jako voda tekoucí z kopce, tvarovaná, ale nezlomená.

Zde opět není rozpuštění ega zničením, ale **sladěním** – znovuobjevením, že osobní proud je neoddělitelný od kosmické řeky.

Sdílená moudrost

Napříč těmito rozmanitými tradicemi – domorodými, egyptskými, taoistickými – probleskuje stejný vhled: že smysl, zdravý rozum a přežití závisí na vzpomínce, že **patříme k celku**. Já je dočasným výrazem něčeho nesmírně většího, jiskrou ve velkém ohni.

Zapomenout na to je původní hřích – pád do oddělenosti. Vzpomenout si na to je spása, dlouho předtím, než toto slovo kdy znamenalo víru.

Současná náboženství: Smrt odděleného já

Jak se filozofie lidstva vyvíjely a vznikala formální náboženství, pokračovala stejná mystická nit, i když vyjádřená novými jazyky a mýtickými formami.

Buddhismus: Ticho ne-já

V buddhismu učení o *anattā* – „bez já“ – rozebírá iluzi trvalého, nezávislého „já“. To, co považujeme za já, je tok pocitů, vjemů, myšlenek a vědomí. Osvobození přichází, když se tato iluze rozplyne. Konec lpění je *nirvána*, uhašení ohňů ega – touhy, averze a nevědomosti.

Buddhistický praktikující trénuje všímavost a soucit právě proto, aby uvolnil hranice já. Když vidíme, že naše myšlenky a emoce jsou pomíjivé, přestáváme se s nimi ztotožňovat. To, co zůstává, je samotné vědomí – jasné, bez středu, svobodné.

Buddha nás neučil, jak být lepším já; učil nás, jak být **osvobození od já**.

Hinduismus: Nekonečno uvnitř

V hinduistické filozofii, zejména v Advaita Védántě, je ego závojem nevědomosti (*avidyā*). Pod ním leží *Átman*, pravé Já, které není osobní, ale totožné s *Brahmanem* – nekonečným základem bytí.

Slavná upanišadská fráze *Tat Tvam Asi* – „Ty jsi To“ – prohlašuje, že podstata jednotlivce je stejná jako podstata kosmu. Cesta k osvobození (*mokša*) tedy není zdokonalením individuality, ale jejím překročením.

Když vlna uvědomí, že je vodou, odhalí se oceán bytí. Ego se nerozpouští do nicoty, ale do nekonečna.

Islám a súfismus: Zničení v Milovaném

V islámu je nejvyšší pravdou *tawhíd* – jednota veškeré existence v jedinství Boha. Mystici islámu, **súfijové**, proměnili tuto doktrínu v živou zkušenost. Prostřednictvím vzpomínání (*dhikr*) a lásky se ego hledajícího rozpouští v záři Milovaného, dokud nezůstane pouze Bůh.

Příběh **Létajícího súfije** ztělesňuje tuto pravdu. Derviš se skrze hlubokou oddanost naučí létat. Ale když letí, přejde mu myslí myšlenka: „*Co si moje rodina pomyslí, až uslyší, že umím létat?*“ Okamžitě spadne na zem. Jeho učitel mu říká: „Létal jsi dobře, ale ohlédl ses zpět.“ V okamžiku, kdy se vrátí sebeuvědomění, milost mizí.

V súfismu se tomu říká *fanā'* – zničení já v Bohu. Ale po tomto zničení následuje *baqā'* – přežití v Bohu. Ego umírá a to, co zůstává, je čistá přítomnost.

Judaismus: Zrušení já

V kabalistickém judaismu mystik hledá *bittul ha-yesh* – zrušení „něčeho“ ega – aby se setkal s *Ein Sof*, Nekonečnem. *Tzaddik* neboli spravedlivý člověk je ten, kdo se tak úplně vyprázdní, že božské světlo skrze něj proudí bez překážek.

V tomto mystickém jazyce není pokora skromností, ale **ontologickou pravdou**: pouze Bůh skutečně „je“. Čím více se ego rozpouští, tím viditelnější se božské stává ve světě.

Křesťanství: Vyprázdnění a přebývání

Křesťanská mystika nabízí svou vlastní verzi v konceptu *kenosis* – sebevyprázdnění. Svátý Pavel napsal: „Žiji, avšak ne já, ale Kristus žije ve mně.“ Pro Meistra Eckharta se duše musí „vyprázdnit sama od sebe“, aby se v ní Bůh mohl zrodit.

V kontemplativním křesťanství – linii Otců pouště, Oblaku nevědění a karmelitánských mystiků – modlitba není prosbou o věci, ale vstupem do **ticha**, kde ego umlká a božská přítomnost se stává vším ve všem.

Wicca a pohanství: Znovuobjevení posvátného kruhu

Moderní **Wicca** a současné pohanství, ačkoli jsou často odmítány jako „nová“ náboženství, nesou starodávnou paměť imanence – myšlenku, že božské je *uvnitř* světa, nikoli nad nebo za ním.

V *Nabité bohyni*, jednom z hlavních textů Wiccy, bohyně prohlašuje:

■ „Všechny činy lásky a potěšení jsou Mými rituály.“

Zde není božství nalezeno útekem ze světa, ale jeho plným a uctivým přijetím. Ego se rozpouští skrze **extázi a ztělesnění**, nikoli asketismem.

Rituální kruh představuje totalitu existence – žádnou hierarchii, žádné oddělení. Když Velkněžka vzývá „Paní“ nebo „Pána“, není to vnější božstvo sestupující, ale probuzení **božského uvnitř a mezi** všemi účastníky.

Sezónní slavnosti – Kolo roku – učí, že smrt a znovuzrození, tma a světlo jsou jedním nepřetržitým pulzem. Praktikující se učí vidět sebe ne jako pána přírody, ale jako její výraz. V extatickém tanci, v transu, ve spojení se zemí a nebem se hranice já tenčí, dokud člověk necítí: *Jsem les, který dýchá; jsem měsíc, který se vidí ve vodě.*

Cesta Wiccy k transcendenci je tedy **imanentní**, nikoli vertikální. Ego se nerozpouští vzhůru do nebe, ale ven do živé sítě Země.

Psychologie: Maslow a věda transcendence

Ve dvacátém století začala psychologie znovuobjevovat to, co mystici vždy věděli. Hierarchie potřeb Abrahama Maslowa se stala ikonickou pro popis lidské motivace – od základního přežití přes lásku a úctu až po **sebeaktualizaci**.

Ale později v životě Maslow svůj model revidoval. Nad sebeaktualizací rozpoznal další stupeň: **sebe-transcendenci**. Zde se hranice já rozpouští. Člověk se stává účastníkem něčeho většího – ať už je to služba, kreativita, příroda nebo mystické spojení.

Moderní neurověda to potvrzuje. Když lidé vstupují do hluboké meditace, extatické modlitby nebo stavů proudu, **výchozí síť mozku** – část mozku, která udržuje náš pocit já – ztišne. Subjektivním doprovodem je rozpuštění ega, doprovázené mírem, soucitem a jednotou.

To, co Maslow, Buddha a sufijové pozorovali ve svých vlastních jazycích, je, že **nejvyšší lidský potenciál nespočívá ve zdokonalení já, ale v jeho překročení**.

Kapitalismus: Modloslužba ega

A přesto je civilizace, která dominuje modernímu světu, postavena na opačném předpokladu: že já se nesmí rozpustit, ale být nekonečně **zvětšováno**.

Kapitalismus ve své psychologické podstatě závisí na hladu ega. Prospívá tím, že přeměňuje duchovní touhu na konzumovatelné přání – tím, že nás přesvědčuje, že prázdnotu uvnitř lze zaplnit vlastnictvím, mocí, statusem a stimulací.

Reklama neprodává produkty; **vyrábí touhu**. Říká nám: *Jsi neúplný – ale toto tě doplní*. Prodává spásu skrze věci.

Paradox je tragický: nespokojenost ega, kterou starověká moudrost hledala vyléčit skrze transcendenci, se stala **motorem ekonomiky**. Prázdnota už není duchovním problémem – je to obchodní model.

To, co kdysi bylo považováno za kořen utrpení – touha, připoutanost, pýcha – bylo přeznačkováno na ctnost: ambice, produktivita, úspěch. Hledat spojení nebo ticho je v tomto pohledu neproduktivní – dokonce nebezpečné, protože ohrožuje mašinérii touhy.

Mantra kapitalismu není „*Bud' tichý a věz,*“ ale „*Větší, lepší, rychlejší, více.*“ A přesto čím více krmíme já, tím je hladovější. Nákupní centra a digitální toky jsou katedrálami tohoto neklidného boha – **modly ega** – konzumujícího donekonečna, produkujícího nic, co by skutečně uspokojilo.

Závěr: Návrat posvátného

Krise modernity není pouze ekonomická nebo ekologická; je **duchovní**. Civilizace organizovaná kolem ega se nemůže udržet, protože ego nezná mezí. Konzumuje Zemi, jeden druhého a nakonec samo sebe.

Ale všude kolem nás jsou známky probuzení: lidé se obracejí k meditaci, komunitě, ekologickému uvědomění a novým formám solidarity. I věda začíná uznávat to, co mudrci dávno prohlásili – že zdraví mysli, planety a duše jsou neoddělitelné.

Rozpustit ego neznamená ztratit sám sebe; znamená to **vrátit se domů** – znovuobjevit jednotu, která nikdy nebyla ztracena, pouze zapomenuta.

Příští revoluce nebude bojována zbraněmi nebo algoritmy, ale vědomím. Když si lidstvo vzpomene, že *nejsme pány světa, ale jeho okamžiky*, posvátné se probudí – ne v chrámech nebo doktrínách, ale v každém aktu uvědomění, soucitu a jednoduchosti.

Reference a další četba

Starověké a domorodé myšlení

- Black Elk, *Black Elk Speaks* (John G. Neihardt, 1932)
- Vine Deloria Jr., *God Is Red: A Native View of Religion* (1973)
- Laozi, *Tao Te Čching*, přel. D.C. Lau (Penguin Classics, 1963)
- Fritjof Capra, *The Tao of Physics* (1975)

Mystika a světová náboženství

- Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy* (1945)
- D.T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism* (1927)
- Swami Vivekananda, *Jnana Yoga* (1899)
- Annemarie Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam* (1975)
- Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism* (1941)
- Meister Eckhart, *Selected Writings* (Penguin Classics, 1994)

Wicca a novopohanství

- Doreen Valiente, *The Charge of the Goddess* (1957)
- Starhawk, *The Spiral Dance* (1979)
- Ronald Hutton, *The Triumph of the Moon: A History of Modern Pagan Witchcraft* (1999)

Psychologie a já

- Abraham Maslow, *The Farther Reaches of Human Nature* (1971)
- Mihaly Csikszentmihalyi, *Flow: The Psychology of Optimal Experience* (1990)
- William James, *The Varieties of Religious Experience* (1902)
- Stanislav Grof, *Psychology of the Future* (2000)

Kultura a kapitalismus

- Erich Fromm, *To Have or To Be?* (1976)
- Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism* (1979)
- Naomi Klein, *No Logo* (1999)
- Charles Eisenstein, *The More Beautiful World Our Hearts Know Is Possible* (2013)